

# PASAULINIS SENĖJIMAS

Šis leidinys parengtas ir išleistas finansiškai remiant Europos Sąjungai.



Leidinio turinys atspindi organizacijų Psichikos sveikatos perspektyvos bei HelpAge nuomonę ir neturi būti laikomas oficialia Europos Sąjungos nuomone.

PSICHIKOS
SVEIKATOS
PERSPEKTYVOS

GLOBAL
AGEING

Leidinios dzaineris: Dalius Naginevičius
Nuotraukas suteikė oraganizacija HelpAge Deutschland

PSICHIKOS
SVEIKATOS
PERSPEKTYVOS

Elnora Jachjajeva, Karilė Levickaitė

# PASAULINIS SENĖJIMAS

VšĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“
Vilnius, 2013



## PASAULINIS SENĖJIMAS, FAKTAI

- Visuomenė sparčiau senėja besivystančiose šalyse nei išsivysčiusiose. Jau žinoma, kad pasaulis sensta. Anot Jungtinių Tautų (JT) pasaulinio senėjimo ataskaitos, prognozuojama, kad iki 2045 m. vyresniojo amžiaus žmonių bus daugiau nei vaikų iki 5 metų. Tačiau vis dar lieka nesuprasta, kad senėjimas jau nebėra vien tik išsivysčiusių šalių iššūkis.

- Šiuo metu 8 proc. išsivysčiusių šalių žmonių populiacijos yra vyresni nei 60 metų, palyginti su 20 proc. besivystančiose šalyse. Taigi vyresniojo amžiaus populiacija (žmonės, vyresni nei 60 metų) pasaulyje išaugs iki 29 mln. kiekvienais metais, pradedant nuo 2010-ųjų, ir 2050-asiais net 80 proc. iš 29 mln. gyvens besivystančiose šalyse. Sparta, kuria visuomenė sensta, nesuteikia laiko prisitaikyti prie naujų pokyčių.

- Vyresniojo amžiaus žmonių vaidmenys visuomenėje keičiasi. Dėl ŽIV epidemijos vyresniesiems dažniau tenka rūpintis savo anūkais, kurių tėvai dėl ligos negali jais pasirūpinti arba yra mirę nuo AIDS. Kitas veiksnys, lemiantis pasikeitusius vaidmenis, yra migracija. Sparčiai didėja migracijos apimtys, kada jauni žmonės, palikę savo vaikus, iškeliauja į didesnius miestus ar kitas šalis, seneliams tenka rūpintis jaunąja karta – anūkais.

- Gyvenimo trukmė gali būti klaidinanti. Žemi gyvenimo trukmės rodikliai besivystančiose šalyse gali reikšti, kad vyresniojo amžiaus žmonių populiacija yra mažesnė. Pavyzdžiui, Zimbabvė yra šalis, kurioje vidutinė gyvenimo trukmė siekia 47 metus, o tai leidžia manyti, kad vyresnių nei 60 metų yra labai mažai, nors 2010 m. tokio amžiaus sulaukę asmenys sudarė 6 proc.

Senėjimas yra vystymosi triumfas. Šiuo metu pasaulyje yra 750 mln. gyventojų, vyresnių nei 60 metų. To priežastis – geresnė mityba, geresnės sanitarinės sąlygos, medicinos naujovės, sveikatos priežiūra, išsilavinimas ir ekonominė gerovė. Galimybė būti aktyviems tapo privalumu ne tik individualiam asmeniui, bet ir visuomenei kaip vienetui. Kita vertus, vyresniojo amžiaus žmonių populiacijos didėjimas meta iššūkį visuomenėms bei jų gebėjimams prisitaikyti prie sparčių demografinių pokyčių.

Taigi įgyvendinti naujus požiūrius yra svarbu, kad visuomenės struktūros galėtų prisitaikyti prie naujų iššūkių ir efektyviai funkcionuoti. Kita vertus, senėjimas yra vienas svarbiausių demografinių pokyčių, paliečiančių absoliučiai visus visuomenės aspektus. Pokyčių procesas neišvengiamas: pasaulio visuomenės sparčiai sensta. Šis fenomenas, be išimties, palietė visas šalis, paskatindamas spartesnį vystymąsi besivystančiose šalyse, kuriose socialinės apsaugos sistemos yra silpnesnės ir institucinis vystymasis vis dar tobulėja.

## POLITINĖS PRIEMONĖS PASAULINIO SENĖJIMO KONTEKSTE

Prieš dešimt metų JT Generalinė Asamblėja priėmė Madrido tarptautinį senėjimo veiksmų planą, kuris senėjimą laikė vystymosi prioritetu. Madrido plane apibrėžiama dienotvarkė, kurios ašimi yra rekomendacijos, suskirstytos pagal prioritetus vyresniojo amžiaus žmonių gerovei gerinti, įtraukiant sveikatos priežiūrą bei ją palaikančią aplinką. Šio dokumento tikslas - paskatinti vyriausybes, JT ir visuomenę priimti joms metamus iššūkius ir išnaudoti globalaus senėjimo potencialą, užtikrinant vyresniojo

amžiaus žmonių teises, numatyti lyčių ir amžiaus lygybę, mažinant įvairių formų diskriminaciją, skatinant vyresniojo amžiaus žmones, kaip pilnaverčius ekonominės, socialinės, kultūrinės ir pilietinės visuomenės narius, gyventi sveiką ir aktyvų gyvenimą.

Kita vertus, įvairios studijos ir tyrimai rodo, kad, nepaisant didelės pažangos vystymosi programose, vis dar lieka daugybė sričių, reikalaujančių dėmesio, pavyzdžiui, amžiaus diskriminacija, apribota prieiga prie sveikatos priežiūros, pajamų stoka. Bet bene pati svarbiausia sritis – vyresniojo amžiaus žmonių įtraukimas į vystymosi dienotvarkę, jų teisių apsauga, jų svarbos ir įnašo į visuomenės bei bendruomenės gyvenimus pripažinimas. Milijonai moterų ir vyrų mažų ir vidutinių pajamų šalyse kasdien susiduria su skurdu ir ligomis. Tenka pripažinti, kad tarptautinė vystymosi politika ignoruoja vyresniojo amžiaus žmonių poreikius. Jie nėra įtraukti kaip tikslinė grupė į Tūkstantmečio vystymosi tikslus. Paradoksalu, bet tūkstantmečio tikslų prioritetu laikomas skurdas, tuo tarpu milijonai vyrų ir moterų dėl savo amžiaus nėra matomi, nors kasdien kenčia skurdą ir ligas.

- 497 mln. vyresniojo amžiaus vyrų ir moterų gyvena skurdžiose šalyse – jie sudaro du trečdalius visos vyresnio amžiaus populiacijos.
- Daugiau nei 180 mln. jų gyvena nuolatiniame skurde. Mažų ir vidutinių pajamų šalyse daugiau nei 50 proc. vyresnių nei 60 metų amžiaus žmonių tęsia savo darbus, kurie kelia grėsmę jų sveikatai ir saugumui arba yra mažai apmokami.
- Iki 2045 metų žmonių, vyresnių nei 60 metų, bus daugiau nei vaikų iki 14 metų.
- Trys ketvirtadaliai visos vyresniosios populiacijos gyvena teritorijose, kurios yra natūralių grėsmių zonose.
- Du trečdaliai pasaulio vyresniojo amžiaus žmonių kenčia nuo lėtinių neinfekcinių ligų (širdies ligos, diabetas, Alzheimerio liga ir t.t.).
- Afrikoje senjorai sudaro didžiąją dalį populiacijos, besirūpinančios savo anūkais, kurių tėvai mirė dėl ŽIV/AIDS.

## KODĖL PASAULIS SENSTA?

Pasaulis sensta, nes mažėja gimstamumas, geresnės išgyvenimo sąlygos vyresniajame amžiuje, t.y. dėl geresnės mitybos, sanitarijos ir medicinos pažangos, sveikatos priežiūros bei švietimo ir geresnių ekonominių sąlygų visame pasaulyje.

Jei anksčiau gimstamumo rodikliai buvo penki kūdikiai vienai moteriai (1950–1955 m. duomenimis), dabar vienai moteriai tenka 2,5 vaiko (2010–2015 m. duomenimis).

Gyvenimo trukmė išaugo visame pasaulyje: 2010–2015 m. gyvenimo trukmė buvo 78 metai išsivysčiusiose šalyse ir 68 metai besivystančiose šalyse. Manoma, kad apie 2045–2050 metus gyvenimo trukmė sieks 83 metus išsivysčiusiose šalyse ir 74 metus besivystančiose.

Akivaizdūs senėjimo skirtumai stebimi ir geografiniu mastu, pavyzdžiui, 2012 m. 6 proc. vyresnių nei 60 metų gyveno Afrikoje, 10 proc. – Lotynų Amerikoje, 11 proc. – Azijoje, 15 proc. – Okeanijoje, 19 proc. – Šiaurės Amerikoje ir 22 proc. – Europoje. Apie 2050-uosius šie skaičiai keisis: 10 proc. – Afrikoje, 24 proc. – Azijoje ir Okeanijoje, 25 proc. – Lotynų Amerikoje, 27 proc.– Šiaurės Amerikoje ir 34 proc. – Europoje.

Šiuo metu daugiausia vyresniojo amžiaus žmonių gyvena Japonijoje (net 30 proc. visos Japonijos populiacijos), apie 2050 m. tokių šalių bus 64 –ios.

## KAS YRA POPULIACIJOS SENĖJIMAS?

Kai kalbama apie senėjimą, svarbu pabrėžti, kad populiacijos ar demografinis senėjimas yra procesas,

kurio metu didžioji dalis visuomenės populiacijos yra žmonės, sulaukę 60 metų ar vyresni. Nereikėtų šios sąvokos painioti su individualiu senėjimu, kurio metu vyksta individualūs fiziniai, psichologiniai ir socialiniai žmogaus pokyčiai.

## KAS YRA „VYRESNIS AMŽIUS“?

Vieningo apibrėžimo nėra. Pavyzdžiui, JT leidiniuose išskiriama, kad vyresniojo amžiaus žmogumi laikomas asmuo, sulaukęs 60 metų, kai tuo tarpu daugumoje išsivysčiusių šalių riba, kada žmogus laikomas pasiekęs vyresnį amžių, yra 65 metai, nes tuo metu jis gali prašyti socialinės paramos ir t.t.

Pažvelgus į žmonijos istoriją, apie 1900 metus gyvenimo trukmė buvo 45–50 metų, taigi žmonės, sulaukę tokio amžiaus, buvo laikomi ilgaamžiais. Tuo tarpu dabar ilgaamžiais laikomi 80-mečiai, 90-mečiai.

Kita vertus, neretai vyresnis amžius apibrėžiamas atsižvelgiant į socialinių vaidmenų pasikeitimą ar aktyvumo sumažėjimą, pavyzdžiui, tapimas seneliu ar močiute arba išėjimas į pensiją, nors patys vyresniojo amžiaus žmonės senėjimą apibūdina kaip protinių ir fizinių galių sumažėjimą ir polinkį į ligas ar sutrikimus. Kita vertus, Pietų Afrikos šalių gyventojai vyresnį amžių asocijuoja su įgyta gyvenimiška patirtimi ir didėjančia priklausomybe nuo kitų žmonių gerovės.

## PASAULINIO SENĖJIMO SOCIALINIS ATSAKAS

- Pasaulio populiacijos senėjimas pasiekė beprecedentinius skaičius. Manoma, kad iki 2050-ųjų žmonių, sulaukusių 60-ies ir vyresnių, skaičius sieks 2 milijardus.
- Kas dvi sekundes pasaulyje kažkas švenčia savo 60-ąjį gimtadienį.
- 497 mln. vyresniojo amžiaus žmonių gyvena skurstančiose šalyse ir tai yra beveik du trečdaliai visos vyresniosios pasaulio populiacijos.
- Iki 2045 m. žmonių, sulaukusių 60 metų ir vyresnių, bus daugiau nei vaikų iki 14 metų. Jau 2000 m. vyresnių nei 60 metų žmonių buvo daugiau nei vaikų iki 5 metų.
- Gyvenimo trukmė išsivysčiusiose šalyse yra 78 metai ir besivystančiose šalyse – 68 metai. 2045–2050 m. kiekvienas naujagimis galės tikėtis sulaukti 83 metų, bet jei jis gimė besivystančioje šalyje, tada jis gali tikėtis sulaukti 74 metų.
- Tikima, kad iki 2050-ųjų šimto metų sulaukusių gyventojų skaičius išaugs nuo 316600 (pagal 2011 m. duomenis) iki 3,2 mln.
- Šiuo metu tik vienas trečdalis viso pasaulio šalių (tai 28 proc. visos pasaulio populiacijos) turi visas įmanomas socialines garantijas.
- Pasaulyje 47 proc. vyresniojo amžiaus vyrų ir 23,8 proc. moterų turi darbus.
- Prieš trisdešimt metų nebuvo tokios sąvokos kaip „senstanti ekonomika“, tuomet jaunuolių buvo daugiau nei vyresniojo amžiaus žmonių. 2010 m. ekonominį amžių[1] turėjo tik 23 šalys, manoma, kad 2040 m. tokių šalių bus net 89-ios.
- 46 proc. pasaulio populiacijos, sulaukusios 60-ies ir vyresni, turi tam tikrą negalią. Daugiau nei 250 mln. vyresniojo amžiaus žmonių turi vidutinę ar sunkią negalią.
- Šiandien visoje Afrikoje gyvena apie 47 mln. žmonių, kurių amžius siekia 60 ir daugiau metų.
- 30 proc. visų Užsacharės Afrikos namų ūkių rūpinasi senjorai. Dviejuose trečdaliuose tokių ūkių auga vaikai iki 15 metų. Daugumoje Užsacharės Afrikos šalių nėra socialinės rūpybos sistemos, aprūpinančios senjorus senatvės išmokomis.

---

[1] *Ekonominis amžius – tai amžius, kurio metu turtą (pastatą) galima naudoti, gaunant pelną.*

Daugiau nei 2 mln. Užsacharės Afrikos senjorų gyvena visiškame skurde. Ypač vargsta garbaus amžiaus moterys, auginančios nuo AIDS mirusių savo dukrų ir sūnų našlaičiais likusius vaikus.

Taigi matyti, kad žmonijos senėjimas taip pat meta iššūkį tiek asmenų, šeimos, visuomenės, tiek globalios bendruomenės socialiniam, ekonominiam ir kultūriniam gyvenimui. JT generalinis sekretorius Ban Ki-moon pabrėžė, kad socialiniai ir ekonominiai šio fenomeno dariniai yra nauji bei visaapimantys ir vyresniojo amžiaus žmogų bei jo šeimą, ir bendruomenę, kurioje jis gyvena. Dabar telieka nuspręsti, kaip šiuos iššūkius priimti ir kaip integruoti vyresniojo amžiaus žmones į visuomenę, kad jie taptų pilnaverčiais jos nariais.





## SENSTA IR PATI VYRIAUSIOJI KARTA

Gyventojų, sulaukusių 80 metų ir daugiau, populiacija išaugo per pastaruosius metus, tuo tarpu šimtamečių karta didėja dar sparčiau. Globaliai mąstant, 1,6 proc. visos populiacijos sudaro vyresni nei 80 metų, tuo tarpu manoma, kad šis skaičius išaugs iki 4,3 proc. 2050 m. ir sudarys 402 mln.

Šimtamečių 2011 m. buvo 316600, manoma, kad šis skaičius iki 2050-ųjų išaugs iki 3,2 mln. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje tikima, kad vienas iš trijų kūdikių, gimusių 2012 m., gali sulaukti savo šimtojo gimtadienio. Kinijoje šiuo metu yra 14300 šimtamečių, manoma, kad šis skaičius išaugs iki 262500. Japonijoje šimtamečių yra 49500, manoma, kad išaugs iki 617000, iš kurių net apie 500000 – moterys.



## LYČIŲ SKIRTUMAI

Moterys gyvena ilgiau nei vyrai, tai rodo ir statistika. 2012 m. kiekvienam 100-ui moterų, vyresnių nei 60 metų, atiteko 84 vyrai, o kiekvienam 100-ui moterų, vyresnių nei 80 metų, tenka tik 61 vyras.

Vyrai ir moterys sensta skirtingai, o senėjimo skirtumai priklauso nuo skirtingų sveikatos ir sergamumo veiksnių, kita vertus, moterys dažniausiai turi mažas pajamas, bet gauna didesnę šeimos paramą. Vyresniojo amžiaus moterys turi stipresnius socialinius ryšius, o tai rodo, kad motinos labiau nei tėvai sulauks materialios ir emocinės paramos iš savo suaugusių vaikų. Kita vertus, moterys taip pat labiau nei vyrai prižiūrės vaikus ar sergančius artimuosius, ypač jei šeima susidūrusi su migracija ar liga.

Vyresniojo amžiaus vyro ekonominis vaidmuo dažniausiai reiškia darbo jėgos praradimą, o tai gali turėti neigiamų pasekmių jų vaidmeniui visuomenėje. Kita vertus, abi lytys patiria diskriminaciją,

nors reikėtų pripažinti, kad moterys per savo gyvenimą diskriminacijos patiria daugiau, įskaitant mažesnį priėjimą prie mokslo bei sveikatos priežiūros paslaugų, mažas pajamas ir apribotas teises į nuosavybę. Gaila, bet statistika rodo, kad moterys taip pat tampa smurto aukomis.

Daugumoje šalių moterys negauna išsilavinimo, nes mergaitėms nebuvo leidžiama eiti į mokyklą. Besivystančiose šalyse 58 proc. moterų (34 proc. vyrų) yra neraštingi. Žemi išsilavinimo rodikliai apriboja vyresniojo amžiaus moterų galimybes gauti informaciją, siekti socialinės, ekonominės ir politinės veiklos. Kita vertus, manoma, kad būsimos vyresniosios kartos bus geriau išsilavinusios, nors vis dar besivystančioms šalims tenka kovoti su neraštingumu, ypač moterų.

Kita svarbi sritis yra vyrų ir moterų sveikata. Daugybė nėštumų, pagalbos stygius gimdymų metu, nelygybė, prastas priėjimas prie sveikatos priežiūros, žemas pajamų lygis – visa tai sąlygoja prastą sveikatą ar sveikatos problemas vyresniame amžiuje. Moterys taip pat labiau linkusios patirti su amžiumi



atsirandančius sunkumus, pavyzdžiui, menopauzę, osteoporozę ir t.t.

Sutuoktinio praradimas vyresniame amžiuje taip pat padaro vyresniojo amžiaus moteris labiau pažeidžiamas. Tyrimais įrodyta, kad jos nelinkusios ištekėti dar kartą, palyginti su panašaus likimo vyrais.

## TARPTAUTINIS MADRIDO VEIKSMŲ PLANAS DĖL SENĖJIMO

JT antrojoje Pasaulio asamblėjoje dėl senėjimo, vykusioje 2002 m. Madride, Ispanijoje, skirtas didelis dėmesys sparčiam populiacijos senėjimui XXI a. Asamblėja modifikuota, remiantis Tarptautiniu Madrido veiksmų planu dėl senėjimo (MIPAA), kurio pagrindinis tikslas – vyresniojo amžiaus žmonių įtraukimas į vystymąsi, plečiant jų sveikatos ir bendros gerovės sritis bei ugdant palaikančią aplinką.

Madrido planas paremtas dviem tarptautiniais dokumentais: Tarptautiniu Vienos planu dėl senėjimo veiksmų ir JTO Vyresniojo amžiaus žmonių principais.

Madrido planas buria šalis pokyčiams politikoje ir praktikoje, kurie užtikrintų, kad vyresniojo amžiaus žmonės nebūtų matomi tik kaip gerovės gavėjai, bet ir kaip aktyvūs vystymosi proceso dalyviai, turintys savo teises. Atlikti darbai, siekiant įgyvendinti Madrido plano tikslus, padėjo suprasti, kokį didžiulį įnašą įnešė vyresniojo amžiaus žmonės, būdami globėjais, rinkėjais, savanoriais, verslininkais. Todėl dabar skatinama nacionalines ir vietos valdžias, tarptautines organizacijas bei bendruomenes ir visuomenes atkreipti dėmesį į tai, kad konkretūs ir efektyvūs skirtumai išliks, užtikrinant, jog investicija į amžių prasidėtų nuo pat gimimo.

1991 m. JT Generalinė Asamblėja priėmė vyresniojo amžiaus žmonių principus, kuriuos šalių vyriausybes ragino įtraukti į savo šalies politiką. Nustatytuose aštuoniolikoje principų JT ragina atkreipti dėmesį į vyresniojo amžiaus žmonių situaciją, išskiriant penkias pagrindines sritis: savarankiškumą, aktyvų dalyvavimą visuomenėje, rūpybą, savirealizaciją ir orumą.

Madrido planas, kaip ir Tūkstantmečio deklaracija, siekia sumažinti žmonių, gyvenančių skurde, skaičių bent per pusę iki 2015 m. Nors būtina pažymėti, kad į Tūkstantmečio vystymosi tikslus vyresniojo amžiaus žmonės nėra įtraukti. Iki šiol nė vienoje JT ataskaitoje dėl tikslų įgyvendinimo nėra paminėta ar nagrinėta vyresniojo amžiaus žmonių situacija arba bet kokie planai jų gerovei gerinti. Madrido planas ragina šalis atsižvelgti į vyresniojo amžiaus žmones, nes dėl senstančios visuomenės jų vaidmuo yra itin svarbus įgyvendinant iškeltus Tūkstantmečio tikslus.

Madrido planas svarbus tuo, kad iki šiol nebuvo ir kol kas nėra nė vieno instrumento, skirto žmogaus teisėms vyresniame amžiuje. Vyriausybės, įtraukusios Madrido plano gaires, turi paaiškinti, kaip jos užtikrins vyresniojo amžiaus žmonių teises ir kaip stebės jų vykdymą. Gauti stebėjimo duomenys retai kada būna paskirstomi pagal amžių ar diskriminavimo įverčius, nors dėmesys ir sumažintas iki ekonominių bei socialinių teisių, tokių kaip, pavyzdžiui, teisė į sveikatą ir adekvatų gyvenimą. Kai kurie regioniniai žmonių teisių instrumentai, pavyzdžiui, JAV Žmonių teisių konvencijos papildymas dėl ekonominių, kultūrinių ir socialinių teisių (1999), atsižvelgia į vyresniuosius visuomenės narius. Panašūs dokumentai yra Afrikos chartija dėl žmogaus teisių (1981), Arabų žmonių teisių chartija (1997), Europos Sąjungos žmogaus fundamentalių teisių chartija (2000). Jose keliais žodžiais užsimenama apie vyresniojo amžiaus žmonių teises ir galimybes. Kita vertus, 2010 m. įkurta darbo dėl senėjimo grupė (angl. – The Open-Ended Working Group on Ageing; OEWG) daugiausia dėmesio skiria vyresniojo amžiaus žmonių teisių situacijai bei jų apsaugai.

## KAS IKI ŠIOL BUVO PADARYTA

2010 m. gruodžio 21 d. įkurta grupė darbui su senėjimu (angl. – The Open-Ended Working Group on Ageing; OEWG), kurios nare gali būti bet kuri JT šalis.

Pirmojo šios grupės susitikimo metu (2011 m. balandžio 18-21 d.), kuriame dalyvavo 68 šalys, buvo pripažinta, kad vyresniojo amžiaus žmonių teisės nesulaukia deramo dėmesio. Atsižvelgiant į esamą padėtį pasaulyje siūloma: stiprinti teisių stebėjimo mechanizmus šalyse; Tarptautinei žmogaus teisių organizacijai kryptingai daugiau dėmesio skirti vyresniojo amžiaus žmonių teisėms; kurti naujus specifinius tyrimus ir parengti studijas, skirtas vyresniojo amžiaus žmonių situacijai vertinti; geriau vykdyti JTO principus ir veiksmų planus; geriau vertinti ir stebėti Madrido tarptautinio senėjimo veiksmų plano įgyvendinimą; apmokyti nepriklausomus ekspertus vyresniojo amžiaus žmonių teisių problemai spręsti.

Antrasis susitikimas vyko 2011 m. rugpjūčio 1–4 d. Jo metu 50 šalių diskutavo penkiais svarbiais klausimais, t.y. diskriminacija ir daugialypė diskriminacija[2]; fizinės ir psichikos sveikatos standartų gerinimas ir teisės; smurtas ir prievarta; socialinė apsauga ir teisė į socialinį saugumą; amžius ir socialinė atskirtis.

Daugiausia įvairių delegacijų, visuomeninių organizacijų atstovų dėmesio susilaukė faktas, kad šiuo metu nėra vieno teisiškai privalomo instrumento, kuris užpildytų esamas spragas ir trūkumus vyresniojo amžiaus žmonių teisių apsaugoje. Buvo raginama pradėti rengti specialią konvenciją vyresniojo amžiaus žmonių teisėms. Galiausiai nuspręsta palaukti Tarptautinio Madrido veiksmų dėl senėjimo plano įvertinimo, kuris padėtų tinkamai suprasti ir įvertinti senjorų socialinę situaciją, jų esamą gerovę bei įsitraukimą į visuomenės gyvenimą.

Trečiajame susitikime (2012 m. rugpjūčio 21–24 d.) jau dalyvavo 58 šalys ir keletas nevyriausybinių organizacijų. Šios sesijos metu daugiausia dėmesio buvo skiriama socialinio saugumo trukdžiams, vyresniojo amžiaus žmonių finansinio saugumo ir pajamų klausimams (gerosios patirties apie senjorų įdarbinimą pasidalijimas), taip pat moterų darbingumui bei vyresniojo amžiaus žmonių įtraukimui į visuomeninį gyvenimą (jų savanorystė po to, kai išeina į pensiją).

Iš dalies trečioji sesija tęsė antrosios sesijos metu iškeltų klausimų diskusiją. Iš naujo buvo peržiūrėtos vyresniojo amžiaus žmonių teisės – geresnis kylančių problemų supratimas ir tinkamesnių jų sprendimo būdų paieška. Buvo akivaizdu, kad Afrikos ir Azijos šalyse vyresniojo amžiaus žmonės ir jų teisės yra aktualūs. Galiausiai prieita prie išvados, kad reikėtų visgi labiau išsiaiškinti opius klausimus, prieš pradedant galvoti apie tarptautinę konvenciją.

Ketvirtasis susitikimas turėtų įvykti 2013 m. rugpjūčio 12–15 d. Šio susitikimo metu bus siūloma toliau dirbti kuriant visapusišką ir integralų teisinį instrumentą, ginantį vyresniojo amžiaus žmonių teises ir orumą.

## KODĖL REIKALINGA NAUJA KONVENCIJA VYRESNIOJO AMŽIAUS ŽMONIŲ TEISĖMS?

Help Age International organizacija, įkurta dar 1983 m. ir skirta ginti vyresniojo amžiaus žmonių teisėms, teigia, kad pasauliui senstant, amžiaus diskriminacija tampa nepakeliama ir žmonių teisės neatspindi ir nesuteikia tinkamo saugumo vyresniojo amžiaus žmonėms. Įvertinus esamą situaciją, svarbu, kad vyresniojo amžiaus žmonių teises gintų tarptautinė konvencija.

[2] *Daugialypė diskriminacija – kai žmogus diskriminuojamas dėl daugiau nei vienos priežasties.*



Senstant mes susiduriame su barjerais dėl tolesnio dalyvavimo visuomenėje, norėdami išlikti savarankiškais, sendami mes vis tiek labiau tampame priklausomi nuo kitų, prarandame savo asmeninį savarankiškumą. Tokia grėsmė orumui verčia vyresniojo amžiaus žmones susitaikyti su nepriežiūra ir užgauliojimais, jų teisės neretai būna pažeidžiamos. Labai dažna situacija yra amžiaus diskriminacija, siekiant išsilavinimo, humanitarinės pagalbos – pirmiausia pagalba suteikiama jaunoms moterims ir vaikams, tuomet sergantiems ligomis, kurias galima pagydyti ir t.t. Organizacijos patirtis taip pat parodė, kad senjorai dažnai susiduria su įvairiausiomis smurto ir prievartos formomis.

Suprantama, kad visų žmonių teisės yra ginamos JT Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, tačiau specialios nuorodos į vyresniojo amžiaus žmonių teises vis dar yra retos ir iki šiol visuomenės susiduria su tam tikrais sunkumais, kai tenka interpretuoti vieną ar kitą įstatymą, atsižvelgiant į senėjimo ypatumus. Svarbiausiu momentu čia tampa faktas, kad vyresniojo amžiaus žmonės tuomet paverčiami nematomais ne tik savo šalyje, bet ir tarptautiniu mastu. Per visą savo praktiką Help Age International organizacijos dalyviai rado tik vieną įstatymą, leidžiantį kovoti už savo teises susidūrus su amžiaus diskriminacija, kuriame išimties tvarka atsižvelgiama į migrantus darbininkus – tai Tarptautinė migrantų darbuotojų ir jų šeimų teisių apsaugos konvencija. Tačiau ES šalys narės, atsiskaitydamos Tarptautinei žmogaus teisių organizacijai (angl. – International Human rights Treaty Bodies), neatsižvelgia į amžiaus diskriminacijos fenomeną.

Be to, svarbu paminėti, kad tam tikri žmogaus teisių standartai, kurie galėtų būti skirti labiau vyresniojo amžiaus žmonių teisėms ginti, yra išdėstyti įvairiose tarptautinėse ir nacionalinese konvencijose. Dėl tokio plataus išdėstymo spektro vyresniojo amžiaus žmonės tampa nematomi, nes tiesiog visiškai neaišku, kokios yra jų teisės. Tai dar kartą įrodo, kad svarbu turėti vieną tarptautinę konvenciją, apibrėžiančią ir ginančią vyresniojo amžiaus žmonių teises, kuri suteiktų aiškumo šalims ir visuomenėms, susidūrus su tam tikromis senėjimo fenomeno problemomis ir iššūkiais.

Kita vertus, naujoji konvencija suteiktų vyresniojo amžiaus žmonėms veidą, nes iki šiol beveik visose visuomenėse jie yra nematomoji dalis, neturinti galimybių įsilieti į socialinį gyvenimą ir tapti pilnaverte visuomenės dalimi.

## KĄ MES ŽINOME APIE VYRESNIOJO AMŽIAUS ŽMONIŲ SITUACIJĄ LIETUVOJE?

Žinome, kad:

- 2012 m. priimtas sprendimas didinti pensinį amžių, kasmet pridedant po 4 mėn. moterims ir po 2 mėn. – vyrams. Manoma, kad 2026 m. bus pasiektas 65 m. amžius abiem lytims;
- šiandien Lietuvoje vyresniojo amžiaus žmonėms yra sunku išgyventi iš gaunamos pensijos, tačiau dauguma jų nemenkai padeda jaunoms šeimoms, rūpinasi anūkais, padeda buityje, o dėl to jauni tėvai gali dirbti. Tačiau retai pagalvojame, kad tokiu būdu vyresniojo amžiaus žmonės labai prisideda prie sukuriamo bendrojo vidaus produkto, kas retai yra įvertinama politikų ir kitų suinteresuotų šalių;
- 2004 m. Lietuvoje priimta Nacionalinė senėjimo padarinių įveikimo strategija, kurioje valstybė įsipareigojo imtis veiksmų, skatinančių vyresniojo amžiaus žmones gyventi visavertį asmeninį, visuomeninį, profesinį ir kultūrinį gyvenimą.

Ir nors kartais galima išvysti reklamų apie senjorų dienas, kada jiems suteikiamos vienos ar kitos

nuolaidos, ar kavinių savininkai kviečia išgerti nemokamą kavos puodelį, Lietuvoje senjorai nėra visiškai girdimi ar matomi politikų, visuomenės ir jaunesnių kartų.

## VIETOJ APIBENDRINIMO: KĄ BŪTŲ GALIMA PADARYTI, KAD VYRESNIOJO AMŽIAUS ŽMONĖS JAUSTŲSI PILNAVERČIAIS VISUOMENĖS NARIAIS?

1. Pripažinti senstančios populiacijos neišvengiamumą ir parengti suinteresuotas šalis (vyriausybę, visuomenę, privačius sektorius, bendruomenes ir t.t.) vyresniojo amžiaus žmonių skaičiaus augimui. Tai pasiekti galima skatinant suvokimą, stiprinant nacionalinės ir vietos valdžios gebėjimus plėtoti politines, ekonomines ir socialines reformas, atsižvelgiant į naujos visuomenės poreikius, taip padedant integruotis į visuomenę vyresniojo amžiaus žmonėms kaip pilnaverčiais jos nariais.
2. Užtikrinti, kad vyresniojo amžiaus žmonės galėtų gyventi oriai ir saugiai, kad jiems būtų suteiktos svarbios sveikatos ir socialinės paslaugos ir bent minimalus pragyvenimo šaltinis. To pasiekti galima įgyvendinant socialinės apsaugos programas ir skatinant socialines investicijas į nepriklausomą, autonomišką vyresniojo amžiaus žmonių pragyvenimą, skatinant sveiką senėjimą. Šios programos turi būti numatytos ilgalaikiams tikslams bei stipriu įsipareigojimu.
3. Remti bendruomenes ir šeimas vystant paramos sistemas, kurios užtikrintų, kad vyresniojo amžiaus žmonės sulauks ilagalaikės paramos, reikalingos aktyviam ir sveikam senėjimui.
4. Skatinti jaunų žmonių sveikos gyvensenos įpročius, užtikrinant jų išsilavinimą ir įsidarbinimo galimybes, sveikatos paslaugų prieinamumą bei socialinę apsaugą visiems dirbantiems asmenims, taip investuojant į jų brandžią ateitį. Lankstus įdarbinimas, mokymasis visą gyvenimą ir persikvalifikavimo galimybės turėtų būti prieinamos visiems vyresniojo amžiaus žmonėms, kad jie galėtų lengvai integruotis į darbo rinką.
5. Remti tarptautines ir valstybines pastangas kurti ir vykdyti tyrimus senėjimpo temomis, kurių rezultatai padėtų efektyviau tobulinti ir kurti naujas programas ir veiklas, atsižvelgiant į demografinius ir kultūrinius duomenis.
6. Užtikrinti vyresniojo amžiaus žmonių poreikių patenkinimą tiek valstybiniu, tiek pasauliniu mastu. Užtikrinti poreikių patenkinimą suteikiant humanitarinę pagalbą, atsižvelgiant į klimato pokyčius, numanomas gamtos katastrofas (pavyzdžiui, cunamis) ir evakuacijų ar prevencines programas.
7. Ugdyti naują kultūrą, atsižvelgiant į senėjimą, kuri padėtų formuoti naują visuomenės požiūrį į senėjimo procesą ir vyresniojo amžiaus žmones bei skatintų suprasti, kad jie gali būti pilnaverčiai ir aktyvūs visuomenės nariai.



## LITERATŪRA


1. Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge, Published by the United Nations Population Fund (UNFPA), New York, and HelpAge International, 2012.
2. Attitudes towards Development Aid Field-work, Eurobarometer, 2005.
3. Bourguignon F., Bénassy-Quéré A., Dercon S., Estache A., Gunning J.W., Kanbur R., Klasen S., Maxwell S., Platteau J., Spadaro A. Millennium Development Goals at Midpoint: Where do we stand and where do we need to go?. Paper written in the framework of the joint initiative "Mobilising European Research for Development Policies" for the European Commission (DG Development and Relations with African, Caribbean and Pacific States), Luxembourg, Finland, Spain, Sweden and the United Kingdom. The paper was funded by the Department for International Development (DFID), UK, 2008.
4. Europos konsensusas dėl vystymosi. Europos Parlamentas ir Europos Komisija, 2006.
5. EU political influencing strategy for the UN Openended Working Group on Ageing 2013.
6. European Commission Report on Millennium Development Goals, 2000-2004.
7. Fuhrer H. The story of Official Development Assistance Committee and the Development co-operation Directorate in dates, names and figures. General Distribution, Organization for Economic co-operation and development, 1996.
8. Gavas M., Johnson D., Macwell S. Conso-lidation or cooperation: The future of EU development cooperation, DIE Research Project „Development Policy: Questions for the Future", Bonn 2010.
9. Grimm, S. European Development Cooperation to 2020 – The EU as an answer to global challenges? EDC2020 Briefing Paper No.1, August 2008.
10. Grimm S., Lundsgaarde E. The Future of European Development Cooperation: Seeking Global Solutions or Retracing a Niche by 2020? DIIS Working Paper 2009.
11. Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europoso Ekonomikos ir Socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. ES vystymosi politikos poveikio didinimas. Pokyčių dienotvarkė. Briuselis, 2011
12. Kragelund, P. The Return of non-DAC Donors to Africa: New Prospects to African Development? In: Development Policy Review 26 (5), 2008, 555-584.
13. OECD, Development Cooperation Report Twenty-five Years of Development Cooperation: A Review, OECD, 1985.
14. Riddel, R. Does Foreign Aid Really Work? Oxford University Press, 2008.
15. Smilie, I. The Charity of Nations: Humanitarian Action in a Calculating World, Kumarian Press, 2004.
16. Stokke O. The UN and Development: From Aid to Cooperation, Forum for Development Studies Vol. 37, No. 2, June 2001.
17. The Paris Declaration on Aid Effectiveness and the Accra Agenda for Action. The Paris Declaration on Aid Effectiveness (2005), žr. http://www.oecd.org/dac/effectiveness/parisdeclarationandaccraagendaforaction.htm
18. Understanding EU Development Cooperation Development Cooperation of the European Commu-nity Institutions – Structures – Procedures, Austrian EU Platform of Development NGOs Vienna, 2007.
19. Guidelines for review and appraisal of the Madrid International Plan of Action on Ageing Bottom-up participatory approach United Nations, New York, 2006.


## KITI ŠALTINIAI


http://www.helpage.org/resources/publications
http://www.oecd.org/
http://www.gip-global.org/images/29/583.pdf
http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDGproc.20Reportproc.202012.p



# PASAULINIS SENĖJIMAS